

BEN IK MIJN MASKERS?

Godfried Beumers

Godfried Beumers is theatermaker en dramatherapeut. Samen met Inger van Lamoen geeft hij al weer ruim tien jaar workshops onder de verzameltitel 'beeldtaal en symboliek' voor de Stichting Dr. Elisabeth Kübler-Ross. In november staat bijvoorbeeld een workshop onder de titel "Masker en Metamorfose" op het programma.

In zijn werk als therapeut en workshopbegeleider wil hij onder meer mensen graag de ruimte geven om bijvoorbeeld pijn, woede, mislukking en angst onder ogen te zien, zodat ze vervolgens –waar mogelijk– eventueel puin kunnen gaan ruimen om zo weer ruimte te creëren om te kunnen groeien, of om meer geluk, tevredenheid en 'verzoening met het menselijk lot' te ervaren.

Godfried is bang voor simpele vragen en dito antwoorden, infantiele hoop en valse troost, en hij ergert zich aan de inflatie van woorden en begrippen als 'innerlijke groei', 'openheid', 'jezelf zijn', 'het Zelf' en 'spiritualiteit'.

Het is zijn voornemen om af en toe iets te schrijven over zijn werkwijze, gedachtegoed en betrokkenheid bij de Stichting.

MASKERS EN ROLLEN

Thuis heb ik een inmiddels aardige collectie rituele en theatermaskers: in mijn trappenhuis hangen maskers uit Indonesië en Nepal, in de entree hangt een uitgebreide collectie Commedia dell'Arte maskers van meesters, knechten en al dan niet boosaardige mannen en vrouwen uit het volk. In mijn woonkamer is een bescheiden aantal maskers te zien dat door sjamanen werd gebruikt bij het reizen naar 'andere werelden' of om door het dragen van een dergelijk masker de identiteit van een dier of geest, demon of god aan te nemen, om daardoor tot een dieper inzicht proberen te raken, of om bijvoorbeeld een gevecht met geesten te beslechten.

Ook in mijn werk als theatermaker en therapeut werk ik graag met maskers bij het uitdiepen van rollen. Het is heerlijk om je te verkleden, om andere rollen te spelen en om eens een ander gezicht op te zetten. Door een rol te spelen kan ik een bepaald facet van mijzelf zichtbaar maken, tonen, in de wereld zetten. Door een bepaald masker op te zetten, kan ik een specifiek iets van mijzelf naar voren brengen; tegelijkertijd raken dan –noodzakelijkerwijze– andere aspecten –tijdelijk– op de achtergrond. Immers: een masker toont iets en verhult iets anders tegelijkertijd.

Maskers en rollen, hun vaak paradoxale eigenschappen en hun transformerende kwaliteiten, fascineren mij enorm.

Ik ben net terug van een drie maanden durende reis door Azië. Daar zag ik ter gelegenheid van verschillende religieuze feesten vele rituelen. Ook zag ik daar, en eerder op andere plaatsen, rituele maskers die door mensen gedragen worden tijdens speciale plechtigheden:

– In Luang Prabang, de voormalige hoofdstad van Laos, liggen in een tempel een tweetal maskers: die van 'de grootvader' en 'de grootmoeder' van de stad. Eenmaal per jaar worden ze tevoorschijn gehaald en gedragen; daarmee worden hun geesten opgeroepen en aldus worden deze mythische figuren tot leven gewekt. Met hun grote kracht dragen 'de voorouders' bij aan het gelukkig voortbestaan van stad en bevolking.

– In Dan Sai, in het noordelijk deel van Thailand, wordt in de periode mei/ juni jaarlijks het Pi Ta Kon festival gehouden. Meisjes en jongens, vrouwen en mannen dragen maskers, 'bewapenen' zich met houten fallussen en vagina's en 'zijn' dan geesten die de vruchtbaarheid van het land en van de mensen vergroten.

- In Nepal zag ik kinderen en jongeren, verkleed als koeien over straat lopen. De geesten van de overledenen van het afgelopen jaar kunnen de staart van die 'koe' vastpakken om, door deze dieren geleid, naar het hiernamaals te worden gebracht. Koeien kennen immers de weg daar naar toe. Achterblijvers van de overledenen voeren de 'dieren' met zoete melk en deegwaren als dank en ook om zo voedsel aan de voorouders te geven.

Door een masker te dragen, representeert de drager bij deze gelegenheden de voorouders, de natuurkrachten of de goden, of *wordt* hij misschien wel (deel van) degeen of datgeen wat hij representeert. Het is niet voor niets dat maskers in vele culturen heilige objecten zijn die niet zonder meer benaderd, laat staan gedragen mogen worden.

Als we zien hoe zorgvuldig bijvoorbeeld de Balinezen omgaan met het kiezen van een masker en het spelen ermee, om al spelend of dansend in contact te komen met grotere en diepere of buiten hen liggende krachten, dan zouden we daarvan misschien kunnen leren hoe zorgvuldig met onze 'sociale maskers' en met onze 'persona' om te gaan.

PERSONA EN SOCIAAL MASKER

Als de psychiater Carl Gustav Jung, door wiens werk ik zeer gefascineerd en geïnspireerd ben, het heeft over de Persona dan bedoelt hij in eerste instantie 'hoe men aan de wereld en zichzelf verschijnt, maar niet wat men is'. De Persona beschouwt hij als 'het valse zelf' tegenover de ziel als 'het ware zelf'. Later beschrijft hij de Persona als 'het uiterlijk gezicht van de psyche'. Je zou kunnen zeggen 'je sociale masker'. Soms vergelijkt hij de Persona met een kostuum of masker dat, alhoewel niet makkelijk, toch af te leggen is. Dan weer roept hij het beeld op van een taaië huid of pels die weliswaar wel doorboord maar nooit afgelegd kan worden. Of hij beschrijft de Persona als 'een soort brug tot de wereld'.

In 1950 schrijft hij: *"Persona... is het aanpassingssysteem, ofwel de manier waarop wij met de wereld omgaan. Zo heeft bijna ieder beroep zijn karakteristieke persona... Het gevaar bestaat alleen dat men met de persona identiek wordt, zoals bijvoorbeeld de leraar met zijn leerboek of de tenor met zijn stem. Je zou met enige overdrijving kunnen zeggen: de persona is datgene wat iemand eigenlijk niet is, maar wat hijzelf en anderen menen dat hij is."*

Het valse zelf, het uiterlijke gezicht van de psyche, een soort brug tot de wereld, een masker of een kostuum, een taaië pels of huid, een aanpassingssysteem... Het mag duidelijk zijn dat de zelf trouwens nogal introverte Jung bleef worstelen met het naar buiten gerichte begrip Persona.

We spelen allemaal, telkens weer, alle mogelijke 'rollen' met bijbehorende 'maskers': ikzelf bijvoorbeeld ben niet alleen drama-therapeut en theatermaker, maar ook zoon/ broer/ zwager/ geliefde/ vriend van respectievelijk mijn ouders/ broers en zussen/ aangetrouwde familie/ mijn partner/ mijn vrienden... In al die relaties speel ik verschillende rollen. En dan bedoel ik niet dat ik 'onecht' ben. Aangezien iedere relatie een ander appél op mij doet, zal ik in die verschillende situaties en in die verschillende rollen bepaalde aspecten van mij (kunnen) gebruiken en andere meer op de achtergrond (dienen te) houden. In al die verschillende relaties worden er namelijk ook verschillende zaken van mij verwacht. De rol die ik ten aanzien van mijn ouders heb, kent specifieke mogelijkheden en beperkingen. Ik kan niet zonder risico de rol van docent en minnaar door elkaar laten lopen of 'verwarren'.

Vaak wordt gezegd dat mensen een masker dragen en 'dus' 'zichzelf' niet laten zien. Ik zal niet zeggen dat dit nooit gebeurt of dat dit geen gevaar kan opleveren, maar ik ben niet bij voorbaat negatief gestemd. Misschien kunnen we ons namelijk alleen maar zichtbaar in de wereld zetten door middel van die maskers en rollen. 'Ons ware zelf' kijkt misschien door de oogaten van dat masker wel naar buiten, en leert door dat spelen met die maskers en rollen steeds meer over

zichzelf. Het masker, die huid of pels, beschermt ons 'zelf' tegen te felle invloeden van buitenaf en begrenst ons in onze uitingsmogelijkheid. Door te spelen zou dat 'zelf' kunnen groeien, sterker worden, keuzes maken, levenslustiger en volwassener kunnen worden. Het zou kunnen zijn dat dit 'Ware Zelf' van ons, gewone mensen, af en toe in een glimp, of misschien iets langer, zichzelf toont aan de wereld.

In elk geval kunnen rol en masker (het zogenaamde 'sociale masker' of de 'persona') een uiterst doeltreffend hulpmiddel zijn bij het 'in de wereld staan'. Sociaal masker en Persona kunnen een brug slaan tussen binnen- en buitenwereld, tussen mijn bewuste en onbewuste, tussen mens en dier, tussen mens en God...

MOGELIJKHEDEN EN GEVAREN

Een masker is dubbelzinnig van aard en karakter: het toont en verhuult iets – tegelijkertijd. Door iets achter te houden, toon ik wat ik wel of niet wil laten zien. Als ik iets toon, houd ik iets anders achter. Ik kan immers onmogelijk alles wat in mij aanwezig is, tegelijkertijd laten zien. Gelukkig maar, voor mij én voor de mensen om me heen, want de vraag is of iemand mij dan nog zou kunnen begrijpen, en de vraag is natuurlijk wat ik dan nog duidelijk kan maken.

Door al mijn verschillende rollen met aandacht en zorg te 'spelen', en door tijdens dat 'spelen' ook opmerkzaam te blijven toekijken naar mijn eigen doen en laten, kan ik mijzelf ervaren in zeer uiteenlopende omstandigheden. Steeds meer merk ik dat er in vele rollen ook een rode draad aanwezig lijkt te zijn die inmiddels meer of minder 'onveranderlijk' is. Een rode draad die in de loop van mijn leven voor mijzelf en mijn omringende familieleden en intieme relaties een beetje duidelijker, zichtbaarder en sterker is geworden. In die rode draad wordt langzaam maar zeker misschien iets duidelijk wat echt kenmerkend voor mij in meerdere (alle?) situaties is. Daar, in die draad, zijn de typerende kenmerken en de 'speelstijl' van mijn persoonlijkheid te onderscheiden.

Ik ervaar dagelijks hoe mijn 'sociale maskers' een brug kunnen zijn tussen mijn binnen- en buitenwereld. Ik ervaar het gemak, maar soms ook de last ervan, en ben gefascineerd door het belang én het gevaar van deze verschillende sociale rollen.

Ik schreef al hoe Jung bleef worstelen met het begrip 'persona'. Hij bleef het fenomeen toch voornamelijk negatief duiden. En ik, als maskerspeler en acteur, ben mij maar al te zeer bewust van het grote gevaar van het dragen van een star masker en van de eenduidige saaiheid van het spelen van personages die allemaal gevangen lijken te zitten in dezelfde vorm.

Van Wim Sonneveld is bijvoorbeeld bekend hoe hij zich dusdanige identificeerde met zijn meesterlijke creatie van professor Higgins in de musical *My Fair Lady*, dat hij ook op andere momenten en bij andere gelegenheden eigenlijk alleen nog maar op die vrouwonvriendelijke en uiterst arrogante wijze kon reageren.

Ook als therapeut onderken ik de gevaren van volledige identificatie met onze 'persona', evenals trouwens ieder gebrek aan identificatie ermee. In het eerste geval is iemand *alleen nog maar* die ene rol, in het andere uiterste geval is er geen enkele omschreven en afgebakende rol en staat er een grenzeloos 'niemand' tegenover ons.

Door alleen maar 'lieve' maskers te dragen, missen we in ons bewustzijn en in onze communicatie met de buitenwereld de creatieve en scheppende kracht van woede en boosheid, of, om maar een ander voorbeeld te noemen, de louterende werking van triestheid. Door alleen maar 'boze' maskers te dragen, ontlopen we wellicht de confrontatie met bijvoorbeeld zachtheid, tederheid of verwondering. In onze rollen, in onze 'sociale maskers', dient mijns inziens de ene pool altijd een beetje van haar tegendeel te bevatten. Altijd iets van het ene, gecombineerd met een beetje van het andere.

EEN HEERLIJKE UITDAGING

Ik ben er eerlijk gezegd van overtuigd dat de Persona, mits bewust en met plezier en lichtheid gedragen, een focuspunt kan zijn, een 'onzichtbaar' teken van een krachtig, levenslustig en volwassen innerlijk. Daarom is het van belang onze maskers, rollen en kostuums met zorg te kiezen. We zouden onszelf moeten blijven realiseren dat *wij* het zijn die spelen, en dat wij het zijn die *spelen*. Wij *zijn* niet onze rol, wij *spelen* een rol. Wij *zijn* niet volledig identiek met ons masker, wij dragen het masker en dragen daarmee op dat moment die kenmerken uit.

We zouden, en dat is in onze tijd vol vermeende individualiteit geen populaire opvatting, we zouden vooral ook bestaande maskers of rollen van anderen moeten durven nabootsen om de kracht én de zwakte, de zin én de onzin of waanzin ervan te ervaren. Als we vervolgens dan maar het lef hebben om *uit* die traditie en *in* je eigen invulling te stappen. Daardoor kunnen we –al spelend en levend– uitzoeken welke maskers al dan niet, of beter of minder goed bij ons passen. Al levend, al experimenterend en ervarend lijkt het mij wijs om authentieke persona-aspecten te creëren, of, om een ander beeld te gebruiken, onze huid regelmatig te vernieuwen.

Het leren spelen en begrijpen van vele rollen geeft de mogelijkheid om veel aspecten van de ons omringende anderen en de buitenwereld te ervaren. Het helpt ons wellicht ook voorkomen dat we achter één enkel masker verstarren.

MISSCHIEN...

Misschien hebben we ooit minder maskers nodig, omdat achter die beschermende huid, achter dat masker, het 'zelf' heeft kunnen groeien en sterker worden, en zich bij vlagen zichtbaar kan maken. Door middel van die maskers, rollen en kostuums, door middel van –om een ander beeld van Jung te gebruiken– die taaië huid. Want het zou vreselijk jammer zijn als maskers of huid dat 'zelf' van ons onzichtbaar zou maken, voortijdig aan te grote gevaren zou bloot stellen, of beschadigen of vernietigen.

DE WAARHEID EN HET SPROOKJE

Onderstaand verhaaltje gaat dan wel over 'de waarheid' en 'het sprookje', maar het zou volgens mij evengoed kunnen gaan over 'het masker' en 'het zelf':

'De waarheid liep volledig naakt, zoals ze geboren was, over straat. Niemand wilde haar zijn huis binnen laten. Iedereen die haar tegenkwam, sloeg uit angst voor haar op de vlucht. Op een dag liep de waarheid weer in gedachten verzonken over straat. Ze was erg bedroefd en verbitterd. Toen ontmoette ze het sprookje. Het sprookje droeg schitterende, veelkleurige kleren en fascinerende maskers, die iedereen prachtig vond.

Het sprookje vroeg aan de waarheid: "Vertel me, geëerde vriendin, waarom ben je zo neerslachtig en loop je zo bedroefd op straat rond!"

De waarheid antwoordde: "Het gaat erg slecht met me. Ik ben oud en bejaard, en niemand wil me kennen."

Daarop antwoordde het sprookje: "Het is niet omdat je oud bent dat de mensen niet van je houden. Ik ben ook oud, en hoe ouder ik word, hoe meer mensen van me houden. Luister, ik zal je het geheim van de mensen onthullen: ze willen graag dat iedereen mooi is en zich een beetje verkleedt en verhuult. Ik zal je net zulke kleren en maskers geven als ik zelf draag, en je zult zien dat de mensen dan ook van jou houden."

De waarheid volgde deze raad op en maakte zich mooi met de maskers en kleren van het sprookje. Sindsdien trekken waarheid en sprookje samen op, en de mensen houden van allebei.